

7. Юрчишин В.В. Сільські території як системоутворюючі фактори розвитку аграрного сектора економіки / В.В. Юрчишин // Економіка АПК – 2005. – № 3. – (125). – С. 3-10.
8. Прокопа І.В. Господарства населення в аграрному виробництві і сільському розвитку / І.В. Прокопа, Т.В. Беркута. – К.: Ін-т екон. та прогноз. НААН України, 2011. – 240 с.
9. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2014 рік» / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2015. – 386 с.
10. Статистичний бюлетень «Валова продукція та продуктивність праці в сільському господарстві України за 2014 рік (у постійних цінах 2010 р.)» / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2015. – 26 с.
11. Статистичний збірник «Сільське господарство України 2002 рік» / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2003. – 326 с.
12. Статистичний збірник «Рослинництво України в 2014 році» / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2015. – 180 с.
13. Статистичний бюлетень «Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах в 2014 році» / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2014 – 81 с.
14. Статистичний збірник «Тваринництво України в 2014 році» / Державна служба статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка – К. : ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2015. – 210 с.
15. Drucker P.F. Post-Capitalist Society / Peter Ferdinand Drucker. – New-York : Harper Busines, 1993. – 232 p.
16. Agricultural Innovation in Family Farming [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.fao.org/nr/research-extension-systems/ais-ff/en/>.

Стаття надійшла до редакції 31.10.2016 р.

*

УДК 631.153:631.11

*В.П. ПАВЛИК, кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Удосконалення методичного інструментарію складання та реалізації господарських планів сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Неврахування умов ринку в процесі управління підприємствами, зокрема під час здійснення планування їх господарської діяльності, призводить до невідповідності вкладених трудових ресурсів, зусиль, коштів на виробництво продукції кінцевим результатам, одержаному доходу, прибутку. Виникає проблема ефективного господарювання сільськогосподарських підприємств, яка полягає у забезпеченні належного управління при відповідному плануванні, наближеному до ринкових умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливість планування господарської діяльності підприємств у забезпеченні ефек-

тивного управління зазначається в наукових працях як вітчизняних [1–8], так й іноземних учених [9–15], що вказує на актуальність та необхідність проведення досліджень у напрямі наближення його до умов ринку. В наукових працях зазначених учених визначанню економічного ефекту при складанні планів господарювання підприємств приділяється недостатня увага, через це обчислені економічні показники, такі як ціна продукції, дохід, собівартість, прибуток, рівень рентабельності залишаються не обґрунтованими. Про це вказує те, що вчені не дійшли єдиної думки у визначенні рівня рентабельності [4, с. 198], використовуючи при цьому дві різні формули, які враховують вартість основних засобів (капіталовкладення) і собівартість продукції.

© В.П. Павлик, 2016

Мета статті – удосконалення економічних показників господарювання сільськогосподарських підприємств в умовах ринку для забезпечення ефективного ринкового планування.

Виклад основних результатів дослідження. Запропоновані теоретико-методологічні положення щодо забезпечення ефективного планування та удосконалення управління сільськогосподарських підприємств ґрунтуються на основі твердження, що визначений економічний ефект двома способами як різниця приведених витрат і прибутків для нового й базового стану підприємства дорівнює одному і тому числовому значенню [8, с. 110-112]. Наведемо формули визначення економічного ефекту від господарювання підприємства [5, 6]:

за різницею у приведених витратах ($E_{ПВ}$)

$$E_{ПВ} = (K_{НВ} * E_H + C_{НВ}) - (K_{БВ} * E_H + C_{БВ}) = \\ = (K_{НВ} - K_{БВ}) * E_H + C_{НВ} - C_{БВ}; \quad (1)$$

за різницею в одержаних прибутках ($E_{ОП}$)

$$E_{ОП} = (D_{НВ} - C_{НВ}) - (D_{БВ} - C_{БВ}) = \\ = (D_{НВ} - D_{БВ}) + (C_{БВ} - C_{НВ}), \quad (2)$$

де $K_{НВ}$, $C_{НВ}$, $D_{НВ}$, $K_{БВ}$, $C_{БВ}$, $D_{БВ}$ – відповідно капіталовкладення, собівартість, дохід, що характерні для нового та базового варіантів господарювання підприємства. Враховуючи те, що у розв'язанні математичної задачі можуть використовуватися різні формули, проте результат її розв'язання повинен бути однаковим, зазначені формули (1, 2) наведемо у вигляді рівняння:

$$E_{ПВ} = E_{ОП} = (K_{НВ} - K_{БВ}) * E_H + C_{НВ} - C_{БВ} = \\ = (D_{НВ} - D_{БВ}) + (C_{БВ} - C_{НВ}), \quad (3)$$

$$(K_{НВ} - K_{БВ}) * E_H - (D_{НВ} - D_{БВ}) = (C_{БВ} - C_{НВ}) - \\ - (C_{НВ} - C_{БВ}). \quad (4)$$

Якщо зазначені показники у формулі (4) для базового й нового варіантів змінюються, коли виробництво продукції здійснюється кілька років, то визначимо чому дорівнює зміна капіталовкладень:

$$K_{НВ} - K_{БВ} = [D_{НВ} - D_{БВ} + 2 * (C_{БВ} - C_{НВ})] * \\ * 1 / E_H, \quad (5)$$

де $1 / E_H$ – строк окупності капіталовкладень, спрощуючи формулу за умови, що $C_{БВ} > C_{НВ}$, запишемо:

$$K = [D + 2 * C] * 1 / E_H. \quad (6)$$

З аналогічних міркувань для формули визначення рівня рентабельності (P) двома способами [4, С. 198]:

$$P = \Pi * 100\% / C, \quad (7)$$

$$P = \Pi * 100\% / K. \quad (8)$$

У формулу (8) підставимо замість K формулу (6):

$$P = (\Pi * E_H) * 100\% / (D + 2 * C). \quad (9)$$

Для визначення E_H прирівняємо формули (7) і (8):

$$[(D - C) * 100\%] / C = [(D - C) * E_H * 100\%] / \\ / (D + 2 * C),$$

$$E_H = (D + 2 * C) / C. \quad (10)$$

Таким чином, щоб формули (7) та (8) дорівнювали одному числовому значенню, необхідно враховувати коефіцієнт ефективності E_H , який визначається за формулою (10). Як видно, формула (8) до цього часу визначалася без урахування формули (6). Підставивши формулу (10) у формулу (6) знаходимо, що капіталовкладення дорівнюють повній собівартості, витратам на виробництво і реалізацію продукції. Визначимо чому дорівнює економічний ефект, якщо спрощено записати у формулі (4) замість зміни капіталовкладень – собівартість C , а замість коефіцієнта ефективності – формулу (10), різницю доходів позначити через D , то одержимо:

$$E_{ПВ} = E_{ОП} = 2 * C_{БВ}. \quad (11)$$

Як видно з формули (11), для вимірювання економічного ефекту так само й капіталовкладень використовується повна собівартість, яка дає змогу оцінювати за їх співвідношенням у скільки разів обходиться віддача грошових надходжень на вкладений капітал.

Пропонується розглянути господарську діяльність сільськогосподарських підприємств (товариств) у Харківській області – тип підприємства 1; Кіровоградській – 2, 3; Черкаській – 4; Чернігівській – 5 [7]. При цьому

вважатимемо, що «планирование включает в себя определение возможных путей достижения поставленных целей и оценку средств реализации имеющихся вариантов. Наличие стадии подготовительных работ дает возможность выбрать приемлемый вариант пла-

на» [9, с. 24]. Спочатку для планування господарської діяльності підприємств із досвіду господарювання за минулий рік слід визначитися, яка продукція рентабельна, а яка ні, що зазначається в таблиці 1.

1. Оцінка господарювання сільськогосподарських підприємств за рівнем рентабельності

Продукція	Рівень рентабельності залежно від типу підприємства, %				
	1	2	3	4	5
Пшениця озима	9,22	23,9	23,9	21,7	23,7
Кукурудза на зерно		21,9	21,9	29	
Гречка			38,8		17,3
Горох				21,1	
Овес	20,3		7,4		
Просо		-1,2	-1,2	-34,7	
Ячмінь: озимий	19,1			13,8	
ярий	19,7			27,1	25
Інша зернова продукція					10,5
Соняшник	53,8	65,3	65,3	55,3	52,9
Соя	12,5	40,2		27,6	12,4
Картопля			-0,65		
Цукрові буряки		37,1	37,1	59,7	
Овочі відкритого ґрунту		-31,2	-31,2	-18,7	
Плоди	0,31				
М'ясо: великої рогатої худоби			-19		
овець			-19,7		
свиней				6,8	-7,1
Мед			-15,5	-46,2	
Інша тваринницька продукція		-16,8			
Усього на підприємство	24,5	35,6	31,8	33,2	25,7

Джерело: Власні дослідження на основі використання форми 50-сг.

Визначимо з таблиць 2, 3 за рахунок чого можливо одержувати високий рівень рентабельності. Для цього оцінимо величини при-

бутку й собівартості між собою, з урахуванням типів підприємств, що розглядаються.

2. Оцінка господарювання сільськогосподарських підприємств за величиною прибутку

Продукція	Величина прибутку залежно від типу підприємства, тис. грн				
	1	2	3	4	5
Пшениця озима	309,8	526,02	526,02	591,9	633,8
Кукурудза на зерно		895,9	895,9	1985,2	
Гречка			60,5		88,9
Горох				80,7	
Овес	17		2,7		
Просо		-1,6	-1,6	-42,7	
Ячмінь: озимий	48,55			116,4	
ярий	160,5			153,5	197,6
Інша зернова продукція					40,3
Соняшник	2208,8	2213,8	2213,8	1365,05	1942,51
Соя	242,9	610,7		454,7	348,1
Картопля			-0,55		
Цукрові буряки		839,7	839,7	4697,9	
Овочі відкритого ґрунту		-82,7	-82,7	-310	
Плоди	5				
М'ясо великої рогатої худоби			-139		

овець			-20,3		
свиней				191,4	-99,7
Мед			-1,67	-12,6	
Інша тваринницька продукція		-22			
Всього на підприємство:	2992,55	4979,82	4292,8	9271,45	3151,51

Джерело: Власні дослідження на основі використання форми 50-сг.

За даними таблиць 2 і 3 встановлено, що частка величини прибутку від собівартості у підприємства типу 2 більша ($4979,82 \cdot 100 / 14004,3 = 35,56\%$), ніж у підприємства типу 4 ($9271,45 \cdot 100 / 27956,5 = 33,16\%$) на 2,4%,

про що вказує їхній рівень рентабельності. Отже, ефективніше здійснюється господарська діяльність у підприємстві типу 2, хоч у ньому прибуток менший.

3. Оцінка господарювання сільськогосподарських підприємств за величиною собівартості

Продукція	Величина собівартості продукції залежно від типу підприємства, тис. грн				
	1	2	3	4	5
Пшениця озима	3358,7	2198,4	21,98,4	2728,2	2670,6
Кукурудза на зерно		4098,7	4098,7	6839,7	
Гречка			155,8		513,13
Горох				382,7	
Овес	83,7		37,15		
Просо		140,5	140,5	122,8	
Ячмінь: озимий	254			840,9	
ярий	813,6			567,2	791,3
Інша зернова продукція					382,2
Соняшник	4102,6	3388	3388	2469,7	3675,14
Соя	1950	1519,7		1649	2801,2
Картопля			83,5		
Цукрові буряки		2263,1	2263,1	7868	
Овочі відкритого ґрунту		265,2	265,2	1658,7	
Плоди	1637,6				
М'ясо: великої рогатої худоби			731,3		
овець			103,03		
свиней				2802,3	1406,7
Мед			10,75	27,26	
Інша тваринницька продукція		130,7			
Усього на підприємство	12200	14004,3	13475,43	27956,5	12240,3

Джерело: Власні дослідження на основі використання форми 50-сг.

Встановимо у наведеній таблиці 4 як змінюється дохід залежно від типу підприємств. Як видно, дохід у підприємства типу 4 більший, ніж у підприємства типу 2 на 49%, що зумовлено різною структурою ви-

робництва продукції, відмінною ситуацією у її реалізації на ринку.

Після попередньої оцінки господарювання підприємств перейдемо безпосередньо до ринкового планування їх господарської діяльності.

4. Оцінка господарювання сільськогосподарських підприємств за величиною доходу

Продукція	Величина доходу залежно від типу підприємства, тис. грн				
	1	2	3	4	5
Пшениця озима	3668,5	2724,4	2724,4	3320,1	3304,4
Кукурудза на зерно		4994,57	4994,57	8824,89	
Гречка			216,3		602,02
Горох				463,4	
Овес	100,7		39,88		
Просо		138,88	138,88	80,2	

Ячмінь: озимий	302,5			957,3	
ярий	974			720,7	989
Інша зернова продукція					422,4
Соняшник	6311,4	5601,86	5601,86	3834,8	5617,7
Соя	2192,9	2130,4		2103,7	3149,3
Картопля			82,93		
Цукрові буряки		3102,8	3102,8	12565,8	
Овочі відкритого ґрунту		182,5	182,5	1348,68	
Плоди	1642,6				
М'ясо: великої рогатої худоби			592,3		
овець			82,74		
свиней				2993,7	1307
Мед			9,1	14,65	
Інша тваринницька продукція		108,76			
Всього на підприємство:	15193	18984,2	17768,3	37227,9	15391,8

Джерело: Власні дослідження на основі використання форми 50-сг.

Для цього визначимо економічний ефект, виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції (табл. 5).

5. Запланований економічний ефект від господарювання сільськогосподарських підприємств

Продукція	Величина економічного ефекту залежно від типу підприємства, тис. грн				
	1	2	3	4	5
Пшениця озима	6717,4	4396,8	4396,8	5456,4	5341,2
Кукурудза на зерно		8197,4	8197,4	13679,4	
Гречка			311,6		1026,26
Горох				765,4	
Овес	167,4		74,3		
Просо		281	281	245,6	
Ячмінь: озимий	508			1681,8	
ярий	1627,2			1134,4	1582,6
Інша зернова продукція					764,4
Соняшник	8205,2	6776	6776	4939,4	7350,28
Соя	3900	3039,4		3298	5602,4
Картопля			167		
Цукрові буряки		4526,2	4526,2	15736	
Овочі відкритого ґрунту		530,4	530,4	3317,4	
Плоди	3275,2				
М'ясо: великої рогатої худоби			1462,6		
овець			206,06		
свиней				5604,6	2813,4
Мед			21,5	54,52	
Інша тваринницька продукція		261,4			
Всього на підприємство:	24400	28008,6	26950,86	55912,9	24480,5

Джерело: Власні дослідження на основі використання форми 50-с.г.

При визначенні запланованого економічного ефекту ЕОП та доходу ДНВ від господарювання вказаних типів підприємств (табл. 6) використовувалися формули (2) і (11), на основі яких одержана формула (12). У розрахунках було прийнято, що $C_{НВ} = C_{БВ}$.

$$Д_{НВ} = Д_{БВ} + C_{БВ} + C_{НВ}. \quad (12)$$

Виходячи з відомих цін реалізації зазначеної сільськогосподарської продукції за минулий рік та визначеного запланованого доходу, прийнявши, що ціна продукції зросте у майбутньому вдвічі, розраховуємо обсяги її виробництва й реалізації для вказаних підприємств (табл. 7).

6. Запланований дохід від реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах

Продукція	Величина запланованого доходу залежно від типу підприємства, тис. грн				
	1	2	3	4	5
Пшениця озима	10386	7121,2	7121,2	8776,5	8645,6
Кукурудза на зерно		13192	13192	22504,3	
Гречка			527,9		1628,28
Горох				1228,8	
Овес	268,1		114,18		
Просо		419,88	419,88	325,8	
Ячмінь: озимий	810,5			2639,1	
ярий	2601,2			1855,1	2571,6
Інша зернова продукція					1186,8
Соняшник	14517	12377,9	12377,9	8774,2	12967,9
Соя	6093	5169,8		5401,7	8751,7
Картопля			249,93		
Цукрові буряки		7629	7629	28301,8	
Овочі відкритого ґрунту		712,9	712,9	4666,08	
Плоди	4917,8				
М'ясо: великої рогатої худоби			2054,9		
овець			288,8		
свиней				8598,3	4120,4
Мед			30,6	69,17	
Інша тваринницька продукція		370,16			
Всього на підприємство:	39593	46993	44719	93141	39872

Джерело: Власні дослідження на основі використання форми 50-сг.

З урахуванням даних таблиць 6 і 3 визначимо прибуток, який можливо одержати при запланованих умовах виробництва та реалізації продукції на ринку (табл. 7). Для сільськогосподарських підприємств типу 2 і 4, прибуток становитиме – відповідно 32988,7

(46993 - 14004,3 = 32988,7) та 65184,5 (93141 - 27956,5 = 65184,5) тис. грн, а рівень рентабельності – 235,56 (32988,7*100 / 14004,3 = 235,56) та 233,16% (65184,5*100 / 27956,5 = 233,16).

7. План з виробництва та реалізації продукції в сільськогосподарських підприємствах

Продукція	Обсяг виробництва та реалізації продукції залежно від типу підприємства, тис. ц				
	1	2	3	4	5
Пшениця озима	33,6	22,15	22,15	28,12	26,8
Кукурудза на зерно		42,6	42,6	74,18	
Гречка			0,67		2,15
Горох				2,8	
Овес	1,03		0,46		
Просо		1,8	1,8	1,3	
Ячмінь: озимий	2,75			8,36	
ярий	8,48			5,66	7,26
Інша зернова продукція					3,35
Соняшник	20,35	16,93	16,93	11,2	18,42
Соя	9,1	7,4		7,92	12,77
Картопля			0,84		
Цукрові буряки		83,18	83,18	291,95	
Овочі відкритого ґрунту		3,81	3,81	18,84	
Плоди	12,6				
М'ясо: великої рогатої худоби			0,78		
овець			0,087		
свиней				2,71	1,43
Мед			0,013	0,014	

Джерело: Власні дослідження на основі використання форми 50-сг.

Висновки. Викладені теоретико-методологічні положення ринкового планування господарської діяльності сільськогосподарських підприємств дали змогу сформулювати загальні підходи до визначення запланованого економічного ефекту, доходу від реалізації продукції, обґрунтувати план її виробництва та реалізації.

На основі встановлених математичних рівнянь щодо визначення запланованого економічного ефекту, доходу, коефіцієнта ефективності капіталовкладень, рівня рентабе-

льності удосконалено методичний інструментарій складання й реалізації господарських планів сільськогосподарських підприємств, що забезпечить ринкове планування їхньої господарської діяльності.

У перспективі одержані результати дають змогу забезпечити відповідну ефективну організацію господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, зосереджену на визначенні повної собівартості продукції, у склад якої входять матеріально-технічні, земельні, трудові та фінансові ресурси.

Список використаних джерел

1. Брусенко М.А. Стратегічне планування розвитку аграрного виробництва [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.03 / М.А. Брусенко ; ННЦ "Ін-т аграр. економіки" УААН. – К., 2010. – 20 с.
2. Губені Ю.Е. Бізнес-планування в аграрних підприємствах: форми і методи : монографія / Ю. Е. Губені, І. І. Костецька; Львів. нац. аграр. ун-т. – Львів, 2012. – 196 с.
3. Дацій О.І. Планування і контроль діяльності підприємства [Текст] : навч. посіб. / О. І. Дацій ; Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". – Запоріжжя : ГУ "ЗІДМУ", 2005. – 206 с.
4. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 3 / Редкол. ... С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 952 с., С. 198.
5. Методика (основные положения) определения экономической эффективности использования в народном хозяйстве новой техники, изобретений и рационализаторских предложений [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.knukim-edu.kiev.ua/download/ZakonySSSR/data03/text14194.htm>
6. Методические рекомендации по разработке и освоению научно обоснованных систем ведения сельского хозяйства в колхозах и совхозах Украинской ССР / Отв. за вып. В.И. Бойко, М.М. Сирота. – К.: Урожай. – 1989. – 120 с.
7. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік / Стат. бюл. Відповід. за вип. О.М. Прокопенко, Державна служба статистики України. – К., 2013. – 88 с.
8. Павлик В. Інновації в управлінні підприємством – реалізація потенціалу країни / В. Павлик // Роль інновацій у підвищенні наявного потенціалу країни : матер. міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. 14-15 груд. 2011 р. Ч. 2 – Тернопіль: Крок, 2011. – С. 110 – 112.
9. Риггс Дж. Производственные системы: планирование, анализ, контроль / Дж. Риггс // Сокращённый пер. с англ; общ. ред. и послесловие А.И. Анчишкина. – М : «Прогресс», 1972. — 344 с.
10. Dilworth J.B. Operations management: Design, planning, and control for manufacturing and services / J. B. Dilworth. – New York[etc.] : McGraw-Hill, 1992. – 723 p.
11. Grünig R. Planung und Kontrolle : Ein Ansatz zur integrierten Erfüllung der beiden Führungsaufgaben / R. Grünig. – 3. Aufl. – Bern[etc.] : Haupt, 2002. – 196 S.
12. Lehmann Donald R. Analysis for marketing planning / D. R. Lehmann, R. S. Winer. – 4. ed. – Boston[etc.] : Irwin: McGraw-Hill, 1997. – 211, I-8 p.
13. *Modern Agriculture Management* Donald D. Osburn, Kenneth C. Schneeberger. The University of Missouri. Reston Publishing Company, Inc. A Prentice-Hall Company Reston, Virginia 1978 – 370 p.
14. Notes and Problems in Microeconomic Theory / Samuel Bowles, David Kendrick in collaboration with Lance Taylor, Marc Roberts. Harvard University Cambridge, Massachusetts. MARKHAM PUBLISHING COMPANY, Chicago. 1971. – 200 p.
15. Sawyer G. Business policy and strategic management : planning, strategy, and action / G. Sawyer. – San Diego[etc.] : Harcourt Brace Jovanovich, 1990. – 528 p.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2016 р.

*